in het bloed overte ſetten, maakt ook het vloelbaar te maken, of

℞. Olei macis. *gutt. viginti.*
Spir. ſal. armon. *unc duas.*
Spir. vini, *unc. quatuor.*
Miſce.

VII. LEVENS-REGEL. Men zal zig onthouden van het nuttigen van kerne-melk, kaas, zoute koſt, erwten, boonen, witte-brood, ongegeſte pannekoeken, meelagtige ſpyzen gerookt of geſoute vleis, bokkings, zuirigheid &c. de koſt zy ſpinagie, beet, kervel, peterzeli, aſpergies, maſtaart, cichorei wortelen, artichokken, nagelen, de jonge ſcheutjes van Hop, en peerde-bloemen. O ypodrigo, geſtooft kalfs of ſchapen-vleis, hoenderen, hanen, kiekens, duiven, zuip-eijeren, niet had: tongen, jonge ſnoek, baars, pos: de drank zy goed bier en wyn. b De beſte manier van leven is dat elk ſpyſe gebruikt die hy beſt verteeren kan.

LXII. HOOFD-STUK.

Graveel of nier-wee. *Nephritis.*

I. BEPALING *Graveel* is een zandigheid in de nieren, pis-leiders, blaas, of roede voortkomende, met pyn braken en dikwyls doofheid des beens aan de zelfde zyde daar de pyn is.

II.

b Ik heb'er verſcheide alleenig met ſmids water te drinken gevende, geholpen.

De Koning *Pyrrhus* zegt *Plinius* genas het zelve met het aanraken van de regter toon des voets.

Gregorius Melichius verhaalt zyn ſelven genezen te hebben, met de opperſte groene toppen van de *Ebulus*, die hy warm op de zyde buik leide.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-145769-p0284-8 DFG

II. TEIKENEN. Een ſware vaſte pyn oft moeyelykheid in de lendenen, preppel wyze of verſtopte pis in 't begin dunne en waterige pis, lozinge van zant en ſteentjes, doofheid des ſchenkels, opkrimpen der klootjes in de zelfde zyde, walgen, braken, waar by dikwils een kolyk is.

III. De OORZAAK is voor eerſt verſtoppinge door een ſlymig ſout in de kliertjes van de nieren, deſe ſlym daar vaſt blyvende ſitten, kryſtalliſeert tot een ſteenighe d, gelyk alle ſout dat te weinig water by ſig heeft. Ten anderen, doen deſe verſtoppingen de andere pypjes perſen, en by gevolg van rond, ovaal wys en ſteel plat werden, ſoodanig dat 'er wel eenige water deeltjes konnen afloopen, maar geen ſoute of aardagtige, deſe ſoute en aardagtige in de nierpypjes blyvende, en weinig waters by ſig hebbende, komen mede by een te kryſtalliſeeren en maken een ſteen, of ten minſten ſandigheid, die dikwils door een ſterker drift van vogte aangedreven werd, en na de blaſe toe ſakt, welke ſandigheid of afgaat, of zoo een weinig kan vertoeven by een ſtremt en tot een ſteen kryſtalliſeert.

Wanneer nu in de nieren eenige ſandigheid of ſteentjes zyn, kan de pis daar niet doordringen, ſoo dat de perſingen van vogten die uit de ſlag-ader aanvlieten, de vleſen uit-rekken, en groote pyne maken. Nu door de pyn werden de zenuwen der mage getrokken, waar door het braken en walgen ontſtaat. Door medelyden, of wanneer de ſteen in de *uretur* zit, zoo werden de pezen van de *muſculus pſous* gedrukt en geperſt, die na de beenen loopen, en geven een dovigheid. [a] Ziet meerder van de ſteen in myn *Inſtitutie.*

S. IV.

[a] Doet in de pis-pot, zegt *Pater Kircherus* een verkens hairtje, 't welk op de grond komt te ſtaan, laat het daar eenige tyd blyven.

zoo

IV. VOORZEGGING. Een overgeerfde wort selden gen sen, in de oude luiden word sy traag of noit verdreven, maar in kinderen ligter. Uit graveel of steen zyn ontstekingen, versweeringen, wreede pyn, hardnekkigheid waken, verslapping van kragten, koorzen, verstoptheid van pis en andere meer te wagten. Indien by eenige dagen duurt, en na geen hulp-middelen luistert; zoo is de dood te wagten, en zoo daar koud sweet op volgt, is de dood na by. De pis eerst dun en daar na dik met zand is goed. Steen met sweering inde nieren houd men voor ongeneesbaar. Steen-uithaling door verwydering der blaas, is in de vrouwen niet altyd goed. De spenen (*Hemorrhoides*) op een graveel komeede, is goed. Steentjes in haar vlies besloten werden niet wel uitgeperst.

V. AANWYS. Eerst sal men de pin stillen, en op den operval letten.

2. De oorzaak wegnemen.

3. Zoo de steen wil bryzelen, die breken, maar zoo

zoo zult gy bevinden dat de ziltige zalpeter deeltjes der pis daar aan blyven hangen, en allenxkens een korst maken, niet wel steenagtig, maar als kalk, hier uit, zegt hy, geleerd te hebben hoe de steen in de blaas voortkomt. Want zooder een slymige stof door de pis-leiders tot de blaas gebragt werd, zinkt die of neder, of blyft aan de zyden zitten, hier by komen dan die zoute zalpeter deeltjes sitten, die met gedurige aanvloey de stoffe zoo Vermeerderen, datse tot een zandige klamp groeijen, welken stof in de blaas gins en weer dobberende, verstopt de gaten, en maakt de water mekende een zeer groote pyn, welke zoo die niet door inspeuting weg geweert werd, stopt de pisse ganschelyk op. zoo dese slym aan de kanten blyft sitten, wortse tot een zeer groote klomp: en deze konnen nog wel wateren, maar prikkelen doet de swaarte van het hangen de zenuwen en veroorzaken groote onverdragelyke pyn.

Den groote *Harvans* schryft in een brief aan *Joham van Beverwyk* dat zekere edele juffer, die met de steen gequelt was, uit de slym die in haar water neder zonk, pillekens maakte, welke in een schotel gelegt zynde, van zelfs in steenkens veranderen, 't welk myn inschellinge bevestigt.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-145769-p0286-0 DFG

zoo hy groot is moet men zig van te veel dryvan wagten, want het kan geen voordeel doen.

TEGEN GRAVEELIGE MIDDELEN.

R*ad.* allii, altheæ, quinque aperient. gram. rhabarb. bardan. eryngii, glycyrrh. saxiphrag. pimpin. raphani, ononidis.

Lign. nephriticum.

Herbæ. cherefol. perrosel. apium, fœniculum, phellandrium, sium aquaticum, nasturtium hortense, aquat, hiemal. levisticum, sabina, cochlearia, thee, hedera terr.

Flores. camomillæ, crocti, malvæ, genistæ, heder. terr. phellandr.

Semen. altheæ, anethi, apii, asparagi, cardamomi, carei, cicer. rub. cumini, dauci, genistæ, hordeum, levistic. milium solis. &c. vulg. nasturtii, nuclei cerasorum, perficorum, petroselini, raphani, rutæ; rusci. siletis montani, sinapi, allii, cepæ, fraxini, phellandrii,

Fructus. alkekengi, amygd. bacc. juniperi, pistachia, passulæ utr. unc. avell. fraga, ribessia, nigra, cerasa, rubi silv. & idæi.

Vinum gallicum, camphura ammoniacum, mastix, terebinthtina, succus glycyrrh. balsem. copayvæ, peruvian.

Oculi cancri, cantharides, lumbrici terræ, milleped. sapo ven. unicornu. cort. ova.

Lapis judaicus, nephrit. asellorum, silicis. chalybs

Aqua cherefolii, petroselini, fœniculi, nephritica.

Ol. amygd. dulc. scorpion. trifolii odor. lumbric. juniperi, rorismarini, anisi, terebinth. succini.

Balsem. sulph. anis. & terebinth. fl. salis armon. urinæ, lumbric. lapis prunellæ. magist. martis, tard vitriol, nitratum. sal. succini vol. &c.

Spiritus sabinæ, cochleariæ, raphani, hederæ terrestris. sal. volatile oleosum Sylvii. spiritus cornu cervi aromaticus &c.

Met een woord alle slym, verdunnende middelen syn hier goed, waar toe de *alcalia* seer dienstig zyn, voornamentlyk met eenige aromatike olien vermengt.

Ik heb de rinse en moesel-wyn daar niet by gestelt, om dat ikse niet goed agt te zyn, en om dat men se dikwyls gebruikt. Want ik agt se geheelelyk ondienstig, vermids die het bloed door syn suur schift, en een groot gedeelte water laat afloopen, slepende met sig wel eenige sandigheid. Ten anderen werd den omloop wat vertraagt, soo dat de persinge, en by gevolg de pyn soo groot niet en is. En ten derden werd door de verdikkinge des bloeds daar na de oorsaak vermeerdert, soo dat het rinsche wyn drinken niet meer en helpt als het ader-laten in sommige gelegentheid.

VIII. GENESING Na dat men een darm-spoelsel sal ingejaagt hebben, zoo kan men ader steken, om de wegen te verwyderen, en daar na het darmspoelen eens of tweemaal hervatten.

℞. Aq. foenic. *unc. octo.*
Terebinth. *unc. unam.*
Vitell. ovi. *No. tria.*
M. F. Clyster. of

℞. Summ. anethi.
Fol. althæ æ āā *man. unum.*
Sem. levist. *unc. sem.*
Coq. ex aq. ad *unc. decem.* col. adde
Ol. scordian. *unc. duas.*
Salis vulg. *drach. unam.*
M. F. Enema. of

℞. Lac.

℞. Lactis, *unc. octo.*
Salis vulg. *drach. unam.*
Ol. amygd. dulc. *unc. unam.*
M. F. Enema.

Dese warm geset zynde, konnen door hare doordringende warmte niet alleen de darmen ledigen, maar ook de nieren goed doen.

Leg op de buik en zyde een natte doek vogtig gemaakt in een kookſel van *kervel, honds-draf, kamillen* in *zoete melk* gekookt. Of van *peterſeli, partit. malv. fol rapar. anethi, rut. camomill. melilot. ſem. leviſtici tabak* &c. Sommige nemen ongekookt garen, dat koken zy in zoete melk op, leggen dat op de zyde. Heet zant is mede dienſtig.

Men kan hier ook wel ſmeeringen gebruiken van *ol. ſcorpion. amyd. menth. ruta, butyr. rec.* &c. of een pleiſter van *meliloten* en *komyn.* Of een pap van *ajuin kervel* en *ol. ſcorpion.* in *ſoetemelk* gekookt. Voor de groote pyn, waken en braken geeft.

℞. Spir. petroſel. *unc. duas.*
Laud. opiat. gr. *duo.*
Tinct. ſuccini, *gutt. decem;*
M. F. Hauſtus. of

℞. Diaſcordii. *drach. unam.*
Laud. opiati. *gr. unum.*
Spir. Hed. Terr. *unc. duas.*
Ocul. cancri *drach. unam.*
M. F. Hauſtus.

De pyn wat geſtilt zynde geeft een zagt afgang makend middel geheelyk van boven.

℞. Caſſ. rec. extr. *unc. ſem.*
Rhei elec.

Sal. prunell. *drach. sem.*
M. F. Bolus.

℞. Caff. rec. ext. *unc. unam.*
Tereb. ven. *drach. duas.*
Rhabarb. *drach. sem.*
M. F. Bolus.

Ik agt dat de spa-pillen in 't graveel een goet middel zyn om zomtyds een of twee door stokken. dit is de regte beschryving welke volgt:

PILULÆ SPADANÆ.

℞. Spir. salis. q. s.

Laat de selve 34 uuren in een yzere lepel staan, gietter dan by druppelen half zoo veel *ol. tartari* by, laat het zagjes, zonder koken, uitwasemen, tot het droog is, bewaart het dan in een glas.

℞. Hujus saalis *drach. duas.*
Diagridii. *unc. sem.*
Crem. tart. *drach. tres.*
Gummi tragacanthi. q. s.

In spa water gesmolten, zoo veel genoeg is, maakt hier pillekens van de groote van een erwt.

Voor de doof heid in 't been zal men eenige blinde koppen zetten daar de doof heit begint, en dat zoo na onder toe vervolgen. Volgende middelen zyn goed om de steen en gruis af te dryven, maar men moet voorzigtig zyn: dat men niet te veel dryft, noch in swangere 't selve in 't werk stelt, men zal ook altemets eenige dagen tusschen laten gaan, dat men niet dryven sal. Zóo het Thee water elders goed doet, zoo is het in dese gelegentheid, want het water kan geen quaad, dewyl het warm is; ten anderen is 'er

geen

geen grooter *Dieureticum* als water, want dat sleept alle sout en suur na sig, dewyl de slangagtige deeltjes sig om alle de styve, gelyk het sout en het suir is, omslingert, en selve buiten het bloed brengende, door de pis-wegen doet afglibberen. In de plaats van het Thee-water is de Coffeé mede niet te laken, als mede een kooksel *ex Petroselino* in regenwater gekookt, is een uitnemend middel als het dagelyks gedronken werd; van gelyken was het *Decoctum hedera terrestris, Cherofolii, Rad. bardanæ*, en diergelyke.

Als ymand maar volkomentlyk myn raad wil volgen, sal ik hem altyd konnen genezen van graveel, ten waar dat 'er reeds groote steenen in de nieren of blaas gegroeit waren, dan geef ik hem geen verseke-ringe, maar wel hoop van langer hand te genesen.

℞. Sem. malv.
Althææ, āā *drach. tres.*
Cicer. rub. *unc. tres.*
Caricar. pings *No. quinque.*
Hord. mund. *unc. duas.*
Sem. quat. frig. āā *drach. duas.*
Sebest. *No. novem.*
Liquir. *drach. sex.*
Coq. ex aq. com. ad. *lib. quatuor.*
F. Potio.

Dit heeft *Foresius* lang onder syn geheymen gehad. Het volgent van *Sylvius* is ook niet kwaad.

℞. Aq. petroselini,
Fœniculi, *ana uncias duas.*
Vitæ Matth. of Antinephritcæ Amst. *unciam unam.*
Sp. salis armoniace, *scrup. unum.*
Ol. Juniperi, *guttas decem.*
Syr. quinque rad. *unc. unam.*
Misce.

Hier van door den dag een lepel vol gebruikt, en soo de pyne groot is, doet daar 2 of 3 grein *laud.* by. Den selven Heer pryst ook de *spir. niti* dagelyks in het drinken gebruikt. Maar ik kan daar niet meer in vinden, als in de rinsche Wyn, ja agte deselve schadelyk te zyn; maar de vlugge en de waterdryvende dingen zyn beter. Als me te de volgende.

℞. Pulv. ocul. cancri, *unc. sem.*
Tart. vitriol. *drach. unam.*
Bals. peruviani, *drach. duas.*
Vini Hispan. q. s.
M. F. Conditum.

Hier van moet men dagelyks een brokjen gebruiken.

Of,

℞. Spir. Hederæ terrestris.
Tinct. ligni nephritici, *unc. duas.*
Spir. Corn. cervi, *gutt. decem.*
Caphoræ *drach. sem.*
Misce.

Hier van sal men somtyds een halve lepel in wat Wyn doen, en gebruiken. De *Spiritus Sinapi* is mede seer goed. Als ook de *Oleum sabina, succini juniperi* en diergelyke. De volgende water is van ongemene kragten.

℞. Terebinth. ven. *libr. unam.*
Bals. Copayvæ, *unc. quatuor.*
Peruviani. *unc. unam.*
Cutæ,
Menthæ,
Sabinæ ãã *man. tres.*
Spir. juniperi *pintas. quatuor.*
M. F. destillatio.

De

De *Spiritus* by de Olie synde kan men alleen bewaren, en in Spaanse Wyn gebruiken.

℞. Millepedum,
Oculi cancri,
Cort. ovorum,
Sem. petroselini,
Genist. āā *drach. duas.*
Tereb. ven. coct. *unc. sem.*
M. F. pil. parvæ.

Die men alle dagen gebruiken zal, of

℞. Tart. vitriol. *drach. tres.*
Camphoræ,
Croci āā *drach. unam.*
Oculi cancri,
Millep. āā *drach. duas.*
Balf. Copayvæ *drach. unam.*
Aq. cinamon. q. s.
M. F. Tabellæ.

De *Melipedes* worden van verscheiden Genees-Heeren voor een groot middel gehouden, om de steen in de nieren en blaas te breken. d Uiterlyk om de pyn te dooven, soo smeert met

℞. Ung. populei *unc. unam.*
Opii *drach. sem.*
Misce.

Cachos is een *Indiaans* middel, welke gelyk men segt de steen in een slykagtigheid verandert, door de pis-gank uitgelooft, maar geloof het niet.

't Is

d My is verhaalt dat look een deftig middel soude wesen; want neemt look, seide de man, holt die uit, legt daar een steentje in welk door de pis gelooft is, zo zal het smelten en verteeren, zoo dit waar is kan men wel een kragtige *Spiritus* van look maken. Maar, na dat ik sulks hebbe ondervonden, heeft de steen niet afgenomen want die in sijn geheel bleef.

't Is nog weinige bekend wat het gebruik van spaanse radys met mostert te wege brengt.

Seker kind de steen hebbende, wierd by een steensnyder gebragt, deze gaf het kind dagelyks *oxymel* in, welke steen daar door t'eenemaal vernietigt en het kind bevryd wierd, volgens het seggen, misschien dat het geen steen geweest is.

Julius Cinus getuigt dat zekere qualzalvers met eede bevestigden, door 't gebruik van Ezelinne melk wel 26 pond gebroke steentjes uit de blaas hadden afgedreven.

In zeker persoon in *Vriesland*, welke de steen uit de nieren zou gesneeden werden, bevond met dat de steen niet in de nieren maar in het vleis zat.

Diergelyken voorbeeld heeft de *Heer Doctor E: van Yperen* tot *Amsterdam* niet lang geleden my ook medegedeelt: te weten, zeker Koopman I. V. V. welke na zyn overlyden in tegenwoordigheid van verscheide Doctoren en Heel-meesters geopent is: alle deelen naukeurig beschouwt hebbende bevond men dat de regter nier zyn t'eenemaal verteert was: opgesneden zynde quam uit het *pelvis* ofte bekken een lepel vol dikke, taye en geele etter, daar by nog een steen en vervolgens na den loop der pypjes; in yder een bezonder steen, tot het getal van ses of meer; deze saten alle vast aan de vliezen, en in de pis-wegen soo vast, dat zy daar met moeiten wierden uitgetrokken.

De koleur was bruin, en gevormt by als stukken van wervel beenen, behalven de uitgewaszen einden welke rond waren, niet spits, als een afgebroken tabax pijp, met twee, dry en meer uitsteekzels: de stoffe waar keiagtig hard, zoo dat men met een mes nauwlyx wat konde afschrabben, de reuk rook niet verrot.

De linker nier waar wel viermaal zoo groot als zyn behoorlyke gestalte, dog van binnen niet aan merkens waardig.

Eeni-

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf urn:nbn:de:hbz:061:2-145769-p0294-7 DFG

Eenige wervel-beenen waren van haar been-vlies ontblood, in 't aantaſten als bedurven been, tuſſen de ingewanden vond men geen etter, wyl znlks (gelyk verſcheide aanmerkingen by *Schenkius* en andere ons toonen) na buiten was door boort. Want de ſcherpe etter der nier had de lenden-ſpier doorgeten, en zig zoo na buiten ontlaſt, de lyder had te vooren lang geklaagt, van pyn ontrent de korte ribben en de wervelen, alwaar men een hoogte zag, en met een diepe vergadering van etter gevoelde, dat zig allenxkens meer vertoonde, en daar na van een voordiftig heelmeeſter na de konſt geopend wierd, waar uit men een goed gedeelte etter tapte; daar na ſtelde zig nog een nader weg door de uitzypering der ondergelegen ſpieren, als door ſpons-gaten, 't welk ook is geopent, waar uit men dagelyks ontrent agt oncen etter tapte, hier na gevoelde de patient zig eenige tyd redelyk, houdende de gaten door pypjes open, daar wierd menigmaals met werktuigen gevoelt, en ſcheen een verdorven been te wezen, en wilden het ſelve uithalen, 't welk den lyder groote pyn veroorzaakte, met verandering van pols: de lyder liet zig gezeggen dat hy zagter en beter tot *Leiden* zouw gehandhaaft werden, daar men het gat tot een zeer nauwe pyp-ſweer toe heeft geſtoten: waar door alle vuile etter van binnen meeſt geſloten bleef, om de ſtoffe quanſuis te leiden door de pis-leiders (die verſteent was) na de blaas, waar op (na dat een ſtuk ſteens, buiten twyfel te voren door werk-tuigen los gemaakt) behalven toevallen de dood gevolgt is.

Van dit jaar 1679 wierd ik genodigt op een ontleding van een kind dat van de ſteen geſtorven was: het kind geopend hebbende, vond ik de nieren meer als eens zoo groot, de *uretes* waren zoo wyd datter een gemeen mans voorſte vinger in kon, in de blaas vond ik een ſteen als een groote knikker.

In

In honde nieren heb ik wel wormen gevonden.

In 't jaar 1677 in de zomer-tyd, had ik onderhanden de Huisvrouw van Meester *Guiliam Stapelmoer*, voornaam Chirurgyn tot *Weesp*. Deze klaagde van een schrikkelyke pyn in de zyden, op de plaats van de linker nier, by welke braken quam, opkrimping en dorrheid des beens, de pis was waterig: welke alle teikenen waren van een graveel: ik bragt alle middelen by, die men behoorde te gebruiken in zoo een ziekte: onderwylen quam daar een swelling, zoo dat men oordeelde van een verswering, al hoe wel een ander Doctor van een gigt pyn praatede, welke zonder uiterlyk geswel, en ook lager moet zyn. Dog men zette daar een corrosyf op, en tapte ontrent een pond wel gekookte etter, die tussen de penzak en de spieren in zat, daar na stak men der een loden pypjen in, het gat zuiverde men met brandewyn en *mel Chelidonia*, men liet dagelyx etter daar uitloopen, en is daar na volkomen genezen, sonder eenig letsel in 't gaan te hebben, daar men voor vreesde.

VIII. LEVENS-REGEL. Men moet sig exerceren met gaan, niet veel sitten: houd de gepelde gerst veel in gebruik en de geers. Somtyts een dronk Wyn, of een lepel of twee Jenever. *Terpentyn* hard gekookt en dagelyks met *balsamum copayv.* ingenomen is een voordefrig middel. Neemt ook *terpentyn* en *witte vitriool* van elx even veel, stampt het by een tot pille. De brakende scherpigheit des vitriool werd door de terpentyn benomen. *Dosis* van een tot twee drachmen. De graveelige moeten zomwyls gebruiken de thee, ofte olie van olyven, versche boter.

LXIII.